

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ

ΚΡΙΣΙΣ

ΤΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ

ΤΗ 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1912 ΕΝ ΤΗ ΑΙΘΟΥΣΗ ΤΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΑΓΩΝΟΔΙΚΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1912

Κύριε Πρόταρι, σεμνή δμήγουρις.

Εἰς τὸν τῆ 5ῃ Ἰανουαρίου 1909 προκηρυθέντα ὑπὸ τῆς Πρυτανείας τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Σούτσειον φιλοσοφικὸν διαγωνισμόν, οὗ θέμα μὲν ὄρισεν ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ «*Τὴν ἠθικὴν τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίαν, τοὺς προδρόμους αὐτῆς καὶ τὴν ἐπὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἠθικὰ φιλοσοφήματα ἐπίδρασιν αὐτῆς*», κριτὰς δὲ ἐκ τῶν Καθηγητῶν αὐτῆς τὸν κ. Γ. Μιστριώτην, Σπ. Βάσσην καὶ ἡμᾶς, κατήλθον δύο ἀγωνισταί. Τούτων ὁ μὲν ὑπέβαλε πραγματείαν ἐκ σελίδων 314 συγκειμένην καὶ φέρουσαν ἐπιγραφὴν μὲν

«Μελέτη περὶ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος»,

ὧῆσιν δὲ

«Τῷ δ' ἀληθεστάτῳ δεῖ που συμμαχεῖν ἡμᾶς»

(Πλάτ. Φιλήβῳ 14, β),

ὁ δὲ ὑπέβαλε πραγματείαν ἐκ σελίδων 294 συγκειμένην καὶ φέρουσαν ἐπιγραφὴν μὲν

«Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος ἐν σχέσει πρὸς τοὺς προδρόμους καὶ τὴν ἐπὶ τὰ μετέπειτα ἠθικὰ φιλοσοφήματα ἐπίδρασιν αὐτῆς»,

ὧῆσιν δὲ

«Πᾶς ὄτ' ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ γῆς χρυσὸς ἀρετῆς οὐκ ἀντάξιος»

(Πλάτ. Νόμ. 5, 728 Α).

Ο συγγραφεὺς τῆς πρώτης πραγματείας μετὰ πρόλογον καὶ εἰσαγωγήν διαιρεῖ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ εἰς 5' κεφάλαια, ὧδε.

Κεφ. Α'. Ἡ Ἑλληνικὴ ἠθικὴ πρὸ τοῦ Πλάτωνος.

Κεφ. Β'. Ἡ ἐξέλιξις τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς. Περίοδος πρώτη.

Κεφ. Γ'. Ἡ ἐξέλιξις τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς. Περίοδος δευτέρα.

Κεφ. Δ'. Ἡ ἐξέλιξις τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς. Περίοδος τρίτη.

Κεφ. Ε'. Συστηματικὴ ἀνασκόπησις τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος.

Κεφ. ΣΤ'. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος.

Ἐν μὲν τῷ «Προλόγῳ», ἐκ τεσσάρων σελίδων συγκειμένῳ (I-IV), ἐξαίρει ὁ συγγραφεὺς τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῆς ἠθικῆς διανοήσεως τοῦ Πλάτωνος καὶ τὰς δυσυπερβλήτους δυσχερείας, ἃς παρέχει ἢ περὶ τῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας πραγματεία καὶ παντὶ μὲν λογίῳ ἀνδρὶ, μάλιστα δὲ τῷ ἐστερημένῳ πλουσίων βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐφοδίων Ἑλληνι.

Ἐν δὲ τῇ «Εἰσαγωγῇ» νομίζει ὁ συγγραφεὺς ἀναγκαῖον πρὸς ἀσφαλῆ θεμελίωσιν τῆς πραγματείας αὐτοῦ νὰ στρέψῃ πρότερον τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ γενικά τινα ζητήματα τῆς περὶ Πλάτωνος ἐρεῦνης καὶ ἰδίως ἐπὶ τὴν χρονικὴν σειρὰν τῶν τοῦ Πλάτωνος διαλόγων· διότι ἐκ ταύτης μόνης ὑπολαμβάνει δυνατὴν τὴν ὑπόδειξιν καταλλήλου τρόπου πρὸς ἔκθεσιν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Τὰς τῶν σοφῶν δὲ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δισταμένας γνώμας ἐν σελίσιν εἴκοσι καὶ τέσσαρσι (σελ. 1-24) ἐκτιθεὶς καταλήγει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἀποδοχὴν «πορισμάτων τινῶν» τῆς γλωσσικῆς περὶ τῶν διαλόγων τοῦ

Πλάτωνος ἐρεῦνης καὶ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τούτων στηριζόμενος διαιρεῖ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος εἰς τρεῖς κατὰ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως αὐτῶν ομάδας, εἰς πρώτην, μέσῃν καὶ τελευταίαν.

Καὶ ὁμοῦς διαρρήδην ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ὅτι σάλος ἔτι ὑπάρχει καὶ ἀσυμφωνία τῶν ἐρευνητῶν περὶ τῶν διαλόγων τῆς πρώτης ομάδος, ὅτι δυσκολώτατον ἔτι εἶνε γὰρ ὑποδειχθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν τεκμηρίων ὠρισμένη ἐκάστου διαλόγου θέσις ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ομάδος, ὅτι τὰ γλωσσικὰ τεκμήρια, δι' ὧν ὠρίσθη ἡ χρονικὴ σειρὰ τῶν διαλόγων, δὲν εἶνε καὶ τὰ μόνα ἐπαρκῆ, ὅτι ἡ σημασία αὐτῶν δὲν εἶνε ἀπόλυτος, ἀλλὰ περιορίζεται ὑπὸ πολλῶν ἄλλων, π. γ. τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν διαλόγων μορφῆς, τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπαινιγμῶν εἰς ἱστορικὰ γεγονότα ἢ πρόσωπα, τῆς ἀναφορᾶς διαλόγου τινὸς πρὸς ἄλλον διάλογον, τῆς συγκρίσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου πρὸς τὰς πολιτικὰς δοξασίας, τὴν ἰδεολογίαν, τὴν ψυχολογίαν, τὴν περὶ ἀρετῆς καὶ ἡδονῆς διδασκαλίαν, τὴν λογικὴν καὶ ἄλλα φιλοσοφήματα τοῦ Πλάτωνος. Ὁμολογεῖ προσέτι ὁ συγγραφεὺς ὅτι τότε μόνον δυνάμεθα νὰ παρέχωμεν πίστιν εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης, ὅταν αἱ ἐξ αὐτῶν μαρτυρίαι κατατείνωσι πᾶσαι εἰς τὸ αὐτό, καὶ βεβαιοῖ ὅτι τὰ γλωσσικὰ τεκμήρια συγκρούονται πρὸς ἄλλας μαρτυρίας, ἀλλ' ὅτι δὲν συγκρούονται ἀθεραπεύτως. Διὰ πάντων τούτων δεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι τὸ περὶ τῆς χρονικῆς κατατάξεως τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος συμπέρασμα αὐτοῦ οὔτε ὠρισμένον οὔτε ἠτιολογημένον εἶνε. Καὶ ὁμοῦς κατὰ τοῦτο τὸ πόρισμα ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἠθικὴν τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίαν. Ποιεῖται δῆλον ὅτι ἀνάλυσιν πρῶτον μὲν τῆς πρώτης ομάδος ἢ περιόδου τῶν τοῦ Πλάτωνος διαλόγων, ἤτοι τῆς Ἀπολογίας, τοῦ Λάχης, Ἰππίου τοῦ Ἐλάσσονος, τοῦ Χαρμίδου, Ἰππίου τοῦ μείζονος, τοῦ

Πρωταγόρου, τοῦ Γοργίου, τοῦ Εὐθύφρονος καὶ τοῦ Κρίτωνος. Εἶτα δὲ τῆς μέσης ομάδος ἢ περιόδου, ἦτοι τοῦ Μένωνος, τοῦ Εὐθυδήμου, τοῦ Κρατύλου, τοῦ Μενεξένου, τοῦ Λύσιδος, τοῦ Συμποσίου, τοῦ Φαίδωνος, τῆς Πολιτείας καὶ τοῦ Φαίδρου· τοὺς διαλόγους τούτους καλεῖ *συνθετικούς*. Τελευταῖον δὲ ἀναλύει τοὺς διαλόγους τῆς τρίτης ομάδος ἢ περιόδου, ἦτοι τὸν Θεαίτητον, τὸν Παρμενίδην, τὸν Σοφιστήν, τὸν Πολιτικόν, τὸν Φίληβον, τὸν Τίμαιον, τὸν Κριτίαν, τοὺς Νόμους καὶ τὴν Ἐπινομίδα. Τοὺς διαλόγους τούτους ὀνομάζει ὁ συγγραφεὺς *κριτικούς* καὶ *τελευταίους συνθετικούς*.

Ἀλλὰ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης τῶν ἀναλύσεων ἀντὶ νὰ παράσχη ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς ἐνιαίαν καὶ σαφεῆ εἰκόνα τῆς ἠθικῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας εἶτε κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν βαθμιαίαν αὐτῆς ἀνάπτυξιν εἶτε κατὰ τὴν τελικὴν αὐτῆς διαμόρφωσιν, ἀντὶ τούτου, ὅπερ εἶνε καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ διαγωνίσματος, παρέχει ἡμῖν ἀναλύσεις τῶν τοῦ Πλάτωνος διαλόγων, οἷας πλείστας ἔχομεν ἐν πάσῃ πεπολιτισμένου λαοῦ γλώσση. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν πᾶσι τοῖς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀναλυομένοις διαλόγοις δὲν πραγματεύεται ὁ Πλάτων περὶ ἠθικῶν ζητημάτων. Τινὲς μάλιστα τῶν διαλόγων ἢ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα περὶ ἠθικὰ ζητήματα ἀσχολοῦνται. Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐν σελίδι 114, ἔνθα ἀναλύων τὸ περιεχόμενον τοῦ Μενεξένου λέγει. « ἐν τῷ Μενεξένῳ οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἡμᾶς *ΕΝ*διαφέρον ». Ἐν δὲ σελ. 208 ἀναλύων τὸν διάλογον « Παρμενίδην » λέγει: « Γνωστικά, κυρίως δὲ ὄντολογικὰ προβλήματα, εἶνε ἀποκλειστικῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ Παρμενίδου » καὶ « Ἠθικὰ προβλήματα δὲν θιγγάνονται ἐν τῷ Παρμενίδῃ ». Καὶ ἐν σελ. 143 ἀναλύων τὸν διάλογον « Κρατύλον » λέγει: « Ὁ διάλογος οὗτος πραγματεύεται γνωσιολογικὰ καὶ ὄντολογικὰ προβλήματα. Τὸ τέλος αὐτοῦ περιέχει στοχασμοὺς σημαντικοὺς διὰ τὴν (!) περὶ

ιδεῶν διδασκαλίαν». Ταῦτα σαφῶς δεικνύουσιν ὅτι ἡ μέθοδος τῆς πραγματείας, ἣ ὁ συγγραφεὺς ἠκολούθησε, δὲν εἶνε ἡ προσήκουσα.

Πλὴν τούτων καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος οὔτε ἠθικὰ μόνον ζητήματα συζητοῦνται, οὔτε, καὶ ὅπου συζητοῦνται, τελειωτικῶς ἐν αὐτοῖς ταῦτα λύονται. Διὸ ἀναλύων τοὺς διαλόγους ὁ συγγραφεὺς ἀναγκάζεται νὰ ἐπαναλαμβάνῃ πολλάκις τὰ αὐτά, νὰ ποιῆται λόγον περὶ φιλοσοφικῶν θεωρημάτων ἐκτὸς τοῦ προκειμένου προβλήματος τῆς ἠθικῆς κειμένων· οἷον περὶ κοσμολογικῶν, φυσικῶν, ψυχολογικῶν, διαλεκτικῶν, γνωσιολογικῶν καὶ ἄλλων θεωρημάτων τοῦ Πλάτωνος, περὶ χρονικῆς σειρᾶς τῶν διαλόγων, περὶ διαφορᾶς τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ καὶ περὶ ἐπιδράσεως τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων ἐπὶ τὸν Πλάτωνα, ὅτε ἤδη 65 σελίδας ἔχει γεγραμμένας περὶ τούτου. Ἀναγκάζεται νὰ εἰσέλθῃ εἰς συζητήσεις σοφῶν, δισταμένων καὶ μὴ συμφωνούντων ἀλλήλοις, περὶ ὧν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς λέγει «αἱ διχογνωμίαι αὗται καθιστᾶσι φανερόν, ὅτι ἐπαρκῆ τεκμήρια πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος δὲν ὑπάρχουσι (σελ. 227). Ἡ μέθοδος αὕτη τοῦ συγγραφέως περισπᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώσκοντος καὶ καθίστησιν αὐτῷ δυσχερέστατον νὰ εὕρῃ καὶ κρατήσῃ τὰ ἐξ ἐκάστου διαλόγου προκύπτοντα ἠθικὰ διδάγματα τοῦ Πλάτωνος καὶ νὰ συναρτήσῃ αὐτὰ εἰς ἓν συναφὲς καὶ ἁρμονικὸν ὅλον. Διὰ τοῦτο μετ' ἐκπλήξεως ὁ ἀναγνώστης ἀκούει τὸν συγγραφέα ἐπισφραγίζοντα τὰς ἀναλύσεις ταύτας διὰ τοῦ πορίσματος, ὅτι ὁ ἀναγνώστης παρηκολούθησε τὴν θεμελίωσιν, τὴν ἔγερσιν καὶ τὴν τελείωσιν τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Πλάτωνος, αὐτὸς δ' ὅμως ὁ ἀναγνώστης ἔχει τὴν συναίσθησιν ὅτι παρὰ πᾶσαν τὴν ἔντασιν τῆς προσοχῆς αὐτοῦ λίθους μόνον καὶ κεράμους καὶ ἄλλο ὕλικόν πρὸς οἰκοδομὴν ἔχει συνειλεγμένον οὐχὶ

δὲ καὶ τέλειον καὶ μεγαλοπρεπὲς φιλοσοφικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Πλάτωνος.

Τούτου τελείαν συναίσθησιν ἔχων καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ οἶονεὶ ἐπικουρῶν τῷ ἀναγνώστῃ ἐπισυνῆψεν ἐν Κεφαλαίῳ Ε΄ τῆς διατριβῆς αὐτοῦ «*συστηματικὴν ἐπισκόπησιν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος*».

Τοῦτο δὲ τὸ κέφαλαιον εἶνε τὸ κυριώτατον τῆς ὅλης πραγματείας καὶ τὸ μάλιστα πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ διαγωνισμοῦ ἀνταποκρινόμενον. Ἀλλὰ τὸ κέφαλαιον τοῦτο λίαν βραχὺ ὄν, καταλαμβάνον 29 μόνον σελίδας ἐκ τῶν 314 τῆς ὅλης πραγματείας, δὲν δύναται νὰ παράσχη ἦν ἀξιοῖ τὰ Σούτσειον διαγώνισμα σαφῆ καὶ ἀκριβῆ τῆς ἠθικῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας εἰκόνα. Πλὴν τούτου πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς ἐν αὐτῷ καὶ ζητήματα ἀλλαχοῦ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἔχοντα. Ἐκτίθησι δὴλα δὴ ἐνταῦθα 1) τὴν ἀντίθεσιν Σοφιστῶν καὶ Σωκράτους, 2) τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῶν καλουμένων ἀτελῶν Σωκρατικῶν σχολῶν, τῆς Μεγαρικῆς, τῆς Κυνικῆς καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς. Τούτων δὲ τὴν διδασκαλίαν ὤφειλεν ὁ συγγραφεὺς νὰ κατατάξῃ εἰς τὸ «*πρῶτον κέφαλαιον*» τῆς πραγματείας, ἐν ᾧ ἐξετάζει «*τὴν Ἑλληνικὴν ἠθικὴν πρὸ τοῦ Πλάτωνος*».

Υπολείπονται 20 μόνον σελίδες πρὸς συστηματικὴν ἔκθεσιν τῆς ἠθικῆς τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ περιεχόμενον δὲν εἶνε τὸ προσδοκώμενον. Ἐν ταῖς 20 ταύταις σελίσιν πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς 1) «*περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῆς ὅλης Πλατωνικῆς φιλοσοφίας*», 2) «*περὶ τοῦ ἀγαθοῦ*» καὶ 3) «*περὶ τῆς ἀρετολογίας τοῦ Πλάτωνος*».

Ἐν τῷ 1) διδάσκει ὁ συγγραφεὺς τὰ ἐξῆς δυσξύμβλητα: ὅτι ὁ Πλάτων μεταβάλλει τὸ παρὰ τῷ Σωκράτει γνωστικὸν πρόβλημα εἰς ὄντολογικὸν (σελ. 262), ὅτι «*διεκρίθη τὸ ὄν ἀπὸ τῆς γενέσεως καὶ ἡ ἠθικὴ διαρχία γενομένη γνωστικὴ κατέστη νῦν καὶ ὄντολογικὴ*» (σελ. 263), ὅτι ὁ χωρισμὸς

τοῦ ὄντος ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἡ μόνον διὰ τοῦ νοῦ θεωρία αὐτοῦ ἀποτέλεσμα ἀπαραίτητον ἔσχε καὶ τὸν ἀνθρωπολογικὸν δυῖσμον (σελ. 263), ὅτι ὁ Πλάτων « δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερικήσῃ τὴν διαρχίαν ἀναγνωρίσας πρὸς τούτω τὸ μὴ ὄν, τὴν ἀνάγκην, τὸ ἄπειρον, ἀρχὴν τοῦ κακοῦ καὶ δούς προσέτι τούτω καὶ ἔκφρασιν ψυχολογικὴν καὶ κοσμολογικὴν διὰ τῆς κακῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου, ἣν ἔθετο ἐναντίαν πρὸς τὴν ἀγαθὴν περιορίσας οὕτω, ἵνα ἐξηγήσῃ (!) τὸ κακόν, τὴν δύναμιν τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ ὄντος. Τὸ διαρχικὸν λοιπὸν ἀξίωμα, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ συγγραφεὺς, ἠθικὴν ἔχον τὴν γένεσιν (!) καθώρισε τὴν ἐξέλιξιν ὅλης τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας (σελ. 264). Ὁ συγγραφεὺς ἀντὶ σαιροῦς τῶν ἠθικῶν τοῦ Πλάτωνος διανοημάτων ἐκθέσεως παρέταξεν ἡμῖν δυσνοήτους φιλοσοφικοὺς ὅρους. Τὸν αὐτὸν δὲ σκοτεινὸν τρόπον συνεχίζων λέγει, ὅτι ἐν μὲν τῇ πρώτῃ συνθετικῇ περιόδῳ ἔτεινεν ὁ Πλάτων νὰ χωρίσῃ αὐστηρῶς τὰς ἀντιθέτους ἀρχάς. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνθετικὴν περιόδον ἀπαλλάσσεται τοῦ ἀδιαλλάκτου ἑλεατισμοῦ (!) καὶ πρὸς τοὺς Πυθαγορείους ἀποκλίνων « εἰσάγει τὴν σημαντικωτάτην ἔννοιαν τῆς μείξεως, δι' ἧς προσπαθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὰς διεστῶσας ἀρχάς, ἵνα ἀκριβῶς ἐρμηνεύσῃ τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα ». Ἐκ τούτων συνάγει τόδε τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον συμπέρασμα ὁ συγγραφεὺς. « Ὡστε, λέγει, δὲν δυνάμεθα μὲν καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ Πλάτωνος νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ συστήματος Πλατωνικῆς ἠθικῆς ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν κλειστῆς καὶ σταθερᾶς καὶ ἐνιαίας ἀλληλουχίας δοξασιῶν, ἀλλὰ μόνον περὶ ἐξελέξεως. Κατὰ τὴν πορείαν ὅμως ταύτης σημειᾷ τινα ἔμειναν, λέγει, ἀμετάβλητα οἷον ἡ διαρχία, ὁ ταυτισμὸς ἀγαθοῦ καὶ εὐδαιμονίας, ἡ θέσις τοῦ ἀγαθοῦ ὡς τῆς ὑψίστης γνωστικῆς, ὄντολογικῆς καὶ ἠθικῆς ἀρχῆς, ὡς τοῦ ἐνός καὶ θείου, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης ».

Ἄλλὰ καὶ ταῦτα μόνον μὴ δὲν εἶνε ἐπαρκῆ πρὸς συγκρότησιν ἠθικοῦ συστήματος;

Τέλος δ' ἐξετάζων ἑαυτὸν ὁ ἀναγνώστης, τί ἔμαθε περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, οὐδὲν σαφὲς καὶ ὠρισμένον εὐρίσκει.

Ἡ αὐτὴ ἀσάφεια κρατεῖ καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις δυσὶν ἄρθροις τοῦ Ε'. κεφαλαίου, ἤτοι ἐν τοῖς ἄρθροις «περὶ τοῦ ἀγαθοῦ» καὶ «περὶ ἀρετολογίας τοῦ Πλάτωνος».

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρῳ, ὃ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ ἀγαθόν» (σελ. 266), συγκρίνει ὁ συγγραφεὺς τὴν κατὰ Δημόκριτον, Σωκράτην καὶ τοὺς Κυνικοὺς ἔννοιαν τῆς εὐδαιμονίας πρὸς τὴν τοῦ Πλάτωνος. Κατὰ τὸν συγγραφέα ὁ Πλάτων κατ' ἀρχὰς ἀντελαμβάνετο τοῦ ἀγαθοῦ ὡς ὁ Σωκράτης· εἶτα δ' ὁμῶς προέβη εἰς τὸν ὄντολογικὸν διχασμὸν ὄντος καὶ μὴ ὄντος. Ὁ ἀπὸ τῶν Ὀρφικῶν καὶ Πυθαγορείων ληφθεὶς ἀνθρωπολογικὸς δυῖσμός ἐχώρισε, λέγει, τὸν ἄνθρωπον εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν. Ἐν ὅσῳ ἡ ψυχὴ εἶνε τεθαμμένη ἐν τῷ σώματι, τελεία εὐδαιμονία δὲν εἶνε δυνατὴ τῷ ἀνθρώπῳ. Αὕτη κεῖται πλέον πέραν (γρ. πέρα) τοῦ παρόντος βίου. Μετὰ θάνατον, ὅποτε ἡ ψυχὴ ἐλευθεροῦται, ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι ἡ δικαία ψυχὴ θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θεῖον κόσμον, ἐξ οὗ ἐξέπεσεν. Ἡ μόνη ἄρα σωτηρία εἶνε ἡ ἀποστροφή ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τοῦ σώματος, ἡ κάθαρσις τῆς ψυχῆς. «Οὕτως, συμπεραίνει ὁ συγγραφεὺς, ἡ ὄντολογικὴ διαρχία ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ὀρφικοπυθαγορείους (!) περὶ ψυχῆς θεωρίας μετέθηκαν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν πέραν (γρ. πέρα) τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἐποίησαν τὸν Πλάτωνα ἀπόστολον τῆς ἀποστροφῆς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων. Ἡ δὲ διδασκαλία αὕτη ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν περιορισμὸν τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς τελείας ἀρετῆς ἐν μιᾷ τάξει ἀνθρώπων, ἐπιτηδεύως πρὸς τοῦτο τρεφομένων καὶ παιδευομένων, εὐροῦσα βρα-

δύτερον τὰς καταλλήλους κοινωνικὰς καὶ πνευματικὰς συνθήκας ἐπενήργησε βαθέως καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ βίου καὶ ἐνιαχοῦ μέχρι σήμερον ἐπενεργεῖ (σελ. 269).

Ἄλλ' ὁ Πλάτων, προστίθῃσιν ὁ συγγραφεὺς, δὲν παρέμεινεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ· διότι ἡ διαρχία ἐγέννησεν αὐτῷ μεγίστας δυσχερείας, κατέστησε δυσχερεσιτάτην τὴν συσχέτισιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων.

Πρῶτον μὲν λοιπὸν τὸ πρόβλημα τοῦ γνωστικοῦ δυϊσμοῦ ἀναγκάζει τὸν Πλάτωνα νὰ δεχθῆ ἤδη ἐν τῷ Μένωνι, τὴν ὑπαρξίν ὀρθῆς δόξης ἄνευ ἐπιστήμης. Εἶτα προσπαθῶν ἐν τοῖς κριτικοῖς διαλόγοις νὰ δικαιολογήσῃ καὶ στηρίξῃ τὴν ὄντολογικὴν διαρχίαν ἠναγκάσθη νὰ προσδώσῃ τοῖς εἶδεσι κίνησιν, ζωήν, ἀλληλεπίδρασιν (!). Ταυτοχρόνως δὲ ἡ τάσις πρὸς συμβιβασμὸν ἐκδηλοῦται καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ αἰσθητόν, ἅπας ὁ περιβάλλων ἡμᾶς κόσμος, ἄρχεται προσλαμβάνων μείζονα καὶ θετικωτέραν σημασίαν (!). Ἀποτέλεσμα τέλος τοῦ συμβιβασμοῦ τούτου εἶνε, ὅτι ὁ φιλόσοφος ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοῦ ἀσκητικοῦ ἰδεώδους (!) ».

Καὶ παραμένει μὲν πάντοτε ἡ τελεία εὐδαιμονία καὶ τὸ ὑψιστὸν ἀγαθὸν πέραν (sic) τοῦ παρόντος βίου καὶ ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ὁ αἰσθητὸς κόσμος γίνεταί αἰθριώτερος, ὁ βίος ἐπὶ γῆς δὲν εἶνε πάντως ἀπορριπτέος.

Τὴν θνητὴν φύσιν περιπολοῦσι κακὰ ἐξ ἀνάγκης· διὸ πρέπει νὰ πειρᾶται τις νὰ φεύγῃ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἡ φυγὴ νῦν (καὶ ἐν τῷ Θεαιτήτῳ ἔτι) δὲν γίνεται διὰ θανάτου καὶ καθάρσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμοιώσεως πρὸς τὸν θεὸν κατὰ τὸ δυνατόν. Οὔτε ἡ ἡδονὴ οὔτε ἡ φρόνησις καθ' ἑαυτὴν εἶνε τὸ ἀγαθόν. Τὸ ἀγαθὸν εἶνε προῖόν μείξεως τῶν ὑψίστων καλαισθητικῶν καὶ γνωστικῶν στοιχείων, τῆς συμμετρίας καὶ τάξεως, τοῦ νοῦ καὶ τῆς φρονήσεως, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, τῶν καθαρῶν ἡδονῶν. Καταλήγει δὲ ὁ συγγραφεὺς

εἰς τὸ ἥκιστα ἠτιολογημένον συμπέρασμα: « *Εὕρομεν λοιπὸν τὴν πορείαν, ἣν ἡ Πλατωνικὴ ἠθικὴ ἐξελισσομένη παραλλήλως καὶ τῇ λοιπῇ Πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ διέτρεξεν* » (σελ. 272).

Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἄρθρῳ τοῦ Ε' κεφαλαίου « *περὶ τῆς Πλατωνικῆς ἀρετολογίας* » διδάσκει ὁ συγγραφεὺς ὅτι κατὰ τὸν Σωκράτην γνῶσις καὶ ἀρετὴ, ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία εἶνε σχεδὸν ταῦτοσήμαντοι, ἔτι δὲ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἶνε μία καὶ μίονη, ὡς ἀναγόμεναι εἰς τὴν γνῶσιν, καὶ ἐπομέως ἡ ἀρετὴ εἶνε διδακτὴ. Ὁ Πλάτων τὰ διδάγματα τοῦ Σωκράτους ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέβαλεν ἀναγνωρίσας καὶ ἀρετὴν ἐκ συνηθείας καὶ ὀρθῆς δόξης πηγάζουσαν. Τὴν δὲ περὶ ἀρετῆς διδασκαλίαν ἐστήριξεν ἐπὶ τῆς ψυχολογίας καὶ ὥρισε τὰς 4 κυρίως ἀρετάς, σοφίαν, ἀνδρείαν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ψυχολογικῆς θεμελιώσεως τῶν ἀρετῶν εἶνε, λέγει, ὅτι ἡ παρὰ Σωκράτει ἐνόηθη τῆς ἀρετῆς διασπᾶται παρὰ Πλάτωνι διότι ὁ Πλάτων δέχεται κατὰ τὸν συγγραφέα, ὅτι ὑπάρχει φύσει ἀντίθεσις σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ ὅτι ἀνδρεία δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἄνευ φρονήσεως ὡς ἐν τοῖς θηρίοις καὶ τοῖς παιδίοις, ἔτι δὲ οὐδαμῶς ἀποκλείεται ἡ πιθανότης στάσεως τῶν δύο κατωτέρων καὶ σωματοειδῶν μορίων τῆς ψυχῆς κατὰ τοῦ θεοῦ λογιστικοῦ (σελ. 277-8).

« Ἐν τῇ ὑστέρῳ περιόδῳ τὸ μέτριον καὶ τὸ σύμμετρον γίνονται πολλῶ σημαντικώτερα ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ κατέχουσι τὴν ὑψίστην θέσιν ἐν τῇ μείξει τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ κακία γεννᾶται ἢ δ' ὑπερβολῆς ἢ δι' ἐλλείψεως ἀπὸ τοῦ μετρίου. Αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἶ τε πρακτικαὶ καὶ αἱ ἠθικαὶ διὰ τοῦ μετρίου πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπεργάζονται ». Ἡ ἀρετὴ εἶνε ὁ ὑψιστος σκοπὸς τοῦ βίου, σκοπὸς αὐτοτελής, ἅτε ἐγκλείων ἐν ἑαυτῷ τὴν εὐδαιμονίαν διὰ τοῦτο ὑπὸ πάσης ἀνθρωπίνης κοινωνίας πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται. Ἡ τοῦ Πλάτωνος πολιτεία εἶνε ἡ ἐνσάρκωσις τῆς Πλατωνικῆς ἠθι-

κῆς, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν. Ἄλλ' ὁ Πλάτων ἐκ πείρας ἐπίσθη ὅτι τὸ ἐν τῇ «*Πολιτεία*» διατυπωθὲν ἰδεῶδες ἤρμοζε μᾶλλον εἰς θεοὺς ἢ εἰς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἐν τοῖς «*Νόμοις*» νὰ διατυπώσῃ τὸ ὀριστικὸν πρότυπον τῆς ἀρίστης κατ' ἀνθρώπον πολιτείας (σελ. 280).

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης τοῦ Ε' καὶ κυριωτάτου τῆς διατριβῆς κεφαλαίου συνορῶμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδ' ἐν αὐτῷ κατώρθωσε νὰ παράσχῃ ἡμῖν καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ τῆς ἠθικῆς τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίας εἰκόνα.

Ἐν δὲ τῷ Γ' καὶ τελευταίῳ κεφαλαίῳ ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς ἐν σελίσιν ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ (σελ. 281-314) τὴν τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ μετὰ ταῦτα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Τὴν ἐπίδρασιν ταύτην ἀνίχνευσεν ὁ συγγραφεὺς μόνον ἐν τῇ παλαιᾷ Ἀκαδημείᾳ, ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς συστήμασι τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἐπικούρου, τῶν Στωϊκῶν, τῶν νέων Πλατωνικῶν καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ. Τὴν ἀνίχνευσιν ταύτην δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἀρκεσθεῖς μόνον εἰς τὰ βραχέα ταῦτα: «Ἡ ἠθικὴ διανόησις τοῦ Πλάτωνος μεταδοῦσα τὰ πρωτοτυπώτατα καὶ γνησιώτατα στοιχεῖα αὐτῆς τῇ Χριστιανικῇ Θρησκείᾳ καὶ οὕτως εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ νέου κόσμου συντελέσασα ἐπενεργεῖ ἐπὶ τὰς ἀνθρωπίνας κοινωνίας μέχρι σήμερον».

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένα δὲν εἶνε πάντα ἀκριβῆ. π. γ. «Οἱ Ἐπικούρειοι, λέγει, ἐτίθεντο ὡς ὑψιστον ἀγαθὸν τὴν ἡδονήν». Παραπέμπει δὲ εἰς Διογένην τὸν Λαέρτιον βιβλ. Ι' ἐδ. 34. Ἄλλ' ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ δὲν λέγεται ὅτι οἱ Ἐπικούρειοι ἐτίθεντο τὴν ἡδονὴν ὡς ὑψιστον ἀγαθόν, ἀλλ' ὅτι οὗτοι λέγουσι «πάθη εἶναι δύο ἡδονὴν καὶ ἀλγηδόνα, ἰστάμενα

περὶ πᾶν ζῶον· καὶ τὴν μὲν οἰκείον, τὴν δὲ ἀλλότριον· δι' ὧν κρίνεσθαι τὰς αἰρέσεις καὶ τὰς φυγὰς». Ἐγγύτερα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένα εἶνε τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ Ι' ἐδ. 128, ἐνθα ὁ Ἐπίκουρος λέγει πρὸς τὸν Μεννοικέα «καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν, ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες». Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ῥῆσις δεικνύει ὅτι τὴν ἡδονὴν ὁ Ἐπίκουρος δὲν δέχεται ὡς ὑψιστον ἀγαθόν, ἀλλὰ μόνον ὡς κανόνα, ὡς κριτήριον αἰρέσεως καὶ φυγῆς. Ὑψιστον ἀγαθόν(=τοῦ μακαρίως ζῆν τέλος) εἶνε, λέγει ὁ Ἐπίκουρος, «ἢ τοῦ σώματος ὑγίεια καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀταραξία. Τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὅπως μὴτ' ἀλγῶμεν μῆτε ταρβῶμεν· ὅταν δ' ἀπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμῶν, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζῶου βαδίζειν ὡς πρὸς ἐνδέον τι καὶ ζητεῖν ἕτερον, ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται· τότε γὰρ ἡδονῆς χρεῖαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν· ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκ ἔτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἰρούμεθα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἔπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὴν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῆ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσ' οὖν ἡδονή, διὰ τὸ τῆ φύσει ἔχειν οἰκείως, ἀγαθόν, οὐ πᾶσα μὲν τοι αἰρετή· καθάπερ καὶ ἀλγηδῶν πᾶσα κακόν, οὐ πᾶσα δὲ φευκτὴ αἰεί». (Διογ. Λαερτ. Ι', 128 κ. ἐξ.).

Καὶ ἡ παραπομπὴ τοῦ συγγραφέως εἰς Δ. Λ. Ι', 128 δὲν κυροῖ τὰ παρὰ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα ἐν σελ. 299,

ὅτι δῆλα δὴ ὄρος μεγέθους τῶν ἡδονῶν εἶνε ἢ ἔλλειψις ἄλλοις, ἢ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις.

Τὴν δ' ἐπὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐπίδρασιν τῆς Πλατωνικῆς ἠθικῆς περιορίζει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ περὶ ἀρετῆς διδασκαλίᾳ τῶν Στωϊκῶν.

Τὴν δὲ ἐπὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίδρασιν τῆς τοῦ Πλάτωνος ἠθικῆς φιλοσοφίας δὲν κατώρθωσεν ὁ συγγραφεὺς νὰ παραστήσῃ σαφῶς καὶ ἀκριβῶς. Τὰ ὀλίγα, ἅπερ περὶ ταύτης λέγει, εἶνε ἀόριστα καὶ ἄνευ στενῆς λογικῆς συναφείας. Τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τὸν Χριστιανισμὸν ὀνομάζει *ἐπηρρασμόν!*

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν μεθοδικῶν ἐλαττωμάτων τῆς πραγματείας. Ἐὰν δ' ἐξετάσωμεν νῦν τὸ πραγματικὸν αὐτῆς περιεχόμενον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ, προσκόπτομεν πρὸς ἐλλείψεις οὐκ ὀλίγας, οἷον πρὸς ἐσφαλμένας τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις, πρὸς ἀνεπιτυχεῖς ἀποδόσεις τῶν Ἑλληνικῶν κειμένων, εἰς παραδοξολογίας καὶ ἀτοπίας, εἰς ξενισμούς, εἰς λεκτικὰς ἀνωμαλίας, εἰς ἀδυναμίαν περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἐσφαλμένα τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις.

Ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται λόγον (σελ. 60) περὶ ἐντοπισμοῦ δύο περὶ κόσμου ἀντιλήψεων, θεολογικῆς καὶ φυσικῆς. Καὶ τὴν μὲν θεολογικὴν ἐντοπίζει ἐν τῇ μητρὶ Ἑλλάδι, τὴν δὲ φυσικὴν ἐν ταῖς ἀποικίαις. Ἡ τοῦ συγγραφέως ὑπόθεσις δὲν ἔχει τὴν ἱστορίαν συνάδουσαν. Διότι καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις βλέπομεν τὸν θεολογικὸν χαρακτῆρα, ὡς π. γ. παρὰ τῷ Ξενοφάνει καὶ τῷ Πυθαγόρᾳ. Ἐπειτα πῶς δύναται νὰ γένηται λόγος περὶ φιλοσοφίας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καθ' ὃν χρόνον ἐμφανίζεται καὶ ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς Ἰω-

νικαῖς ἀποικίαις ἢ φιλοσοφία; Ἡ ὑπόθεσις τοῦ συγγραφέως θὰ εἶχε λόγον, ἂν εἶχομεν συγχρόνως ἔν τε τῇ μητρὶ Ἑλλάδι καὶ ταῖς ἀποικίαις φιλοσοφήματα παραλλήλως βαίνοντα. Ἄλλ' ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι ἐν μὲν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἔχομεν μυθολογίαν καὶ μυστηριακὰς τελετουργίας, ἐν δὲ ταῖς ἀποικίαις φιλοσοφίαν. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις δὲν ὑπῆρχεν καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς φιλοσοφίας καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς ἢ μυστηριακὴ διακώησις;

Ὁ συγγραφεὺς ἐν σελίδι 63 τ. παρίσταται φρονῶν ὅτι ἡ διαφθορὰ τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀφωρμήθη καὶ εἰσῆλθεν εἶτα εἰς τὸν θεωρητικόν. Ἄλλ' ὁ τῶν Σοφιστῶν τρόπος ἄλλα μὲν διδασκόντων, ἄλλα δ' ἐν τῇ πράξει ποιούντων δεικνύει ὅτι ὁ πρακτικὸς βίος ἦτο ἔτι τοσοῦτον ἠθικός, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνηθικούς ἀρχὰς διδάσκοντες δὲν ἀπεμακρύνοντο ἐν τῷ βίῳ ἀπὸ τοῦ χρηστοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ ἐδείκνυον ὅτι δὲν εἶχον συναίσθησιν τῶν ἀνατρεπτικῶν διδαγμάτων αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν βεβαιοῖ ἡμᾶς ὀλίγον κατωτέρω ὅτι ὁ λαὸς ἐτήρησε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν πίστιν εἰς δυνάμεις, κανονίζούσας τὸν ἀνθρώπινον βίον, τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ δίκαιον κτλ. καὶ ὅτι ἀντέδρα κατὰ τῶν ἀποπειρῶν πρὸς διαστροφὴν τῆς πατρίου θρησκείας, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἀποστροφῆς τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀποπειρῶν τούτων ἐπάγεται τὰς ἐπὶ ἀθείᾳ καταδίκας τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Πρωταγόρου (σελ. 77 κ. ἐξ.).

Ἐν σελ. 64. Τοὺς Σοφιστὰς θεωρεῖ ὁ συγγραφεὺς οὐχὶ ὡς γενεσιουργὸν αἰτίαν, ἀλλ' ὡς σύμπτωμα ὠρισμένων κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ διαθέσεων. Πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην ἀντίθετον ἔχει ὁ συγγραφεὺς τὸν Πλάτωνα, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ἐκ τῶν Νόμων τοῦ Πλάτωνος σελ. 889 Ε

χωρίον, ὅπερ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς παρατίθησιν ἐν σελίδι 75 τῆς διατριβῆς αὐτοῦ.

Ἡ διαφθορὰ τοῦ ἠθικοῦ βίου συνέχεται μετὰ τῆς ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ καταπτώσεως τῆς θρησκείας. Τὴν δὲ κατάπτωσιν ταύτην ἐπήνεγκεν ἔνθεν μὲν ἡ αὐξηθεῖσα πείρα τοῦ λαοῦ, ἣτις ἐδείκνυεν ἐν τοῖς συμβαίνουσι κατὰ τὸν βίον τὸ ἀσύστατον τῶν πολυθεϊκῶν δοξασιῶν, ἔνθεν δὲ ἡ προϊοῦσα διανοητικὴ ἀνάπτυξις, ἣτις διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ξενοφάνους, τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ διὰ τῆς προόδου τῶν ἀστρονομικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων κατέρριψε τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, ἐφ' ἣ ἠδράζετο ἡ τοῦ λαοῦ ἠθικὴ. Ὡστε δὲν ἦσαν οἱ Σοφισταὶ σύμπτωμα, ὡς ἀποφαίνεται ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ προῖον τῆς ἐμπειρικῆς καὶ θεωρητικῆς ἀναπτύξεως.

Καὶ ἡ ἐρμηνεία, ἣν ὁ συγγραφεὺς δίδωσιν εἰς τὴν διδασκομένην ὑπὸ τῶν Σοφιστῶν ἀρετὴν, ὡς μὴ πω ἔχουσαν ἠθικὴν σημασίαν, ἀλλὰ σημαίνουσαν κυρίως ἀνάπτυξιν τοῦ νοῦ, δὲν εἶνε ἀκριβής. Ὁ συγγραφεὺς ὤφειλε νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας μῦθον τοῦ Προδίκου, τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ τοῦ πλούτου, ὅτι καθ' ἑαυτὸν ὁ πλοῦτος οὔτε ἀγαθός ἐστίν οὔτε κακός, ἀλλ' ἀγαθὸν ἢ κακὸν καθίστησι τὸν πλοῦτον ἡ χρῆσις αὐτοῦ, ἔτι δὲ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Πρωταγόρου, ὅτι ποιεῖ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βελτίονας ἑαυτῶν, ὅτι δὲν ἐθεώρει πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθόν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ πηγάζουσαν, οὐδὲ πάντα πόνον κακόν, ἀλλὰ τὸν ἐξ αἰσχροῦν πράξεων πόνον. Ἐτι δ' ἦτιον ἔπρεπε νὰ διαφύγῃ τὴν μνήμην αὐτοῦ ὁ περὶ αἰδοῦς καὶ δίκης μῦθος τοῦ Πρωταγόρου: Ὁ μὴ μετέχων αἰδοῦς καὶ δίκης οὐ μόνον μέλος τῆς κοινωνίας δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκβάλληται αὐτῆς καὶ ν' ἀποκτείνηται ὡς λύμη τῆς πόλεως. Καὶ ὁ Ἰππίας παρίστησι τὸν Νέστορα διδάσκοντα τὸν Νεοπτό-

λεμον πάμπολλα καὶ πάγκαλα νόμιμα. Ὡστε τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ τῶν Σοφιστῶν διδασκομένης ἀρετῆς δὲν ἦτο μόνον ἡ ἀσκησις τῆς νοητικῆς ἰκανότητος, ὡς λέγει ὁ συγγραφεύς, ἀλλὰ καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ ἤθους.

Καὶ ἡ ἐπομένη περὶ Σοφιστῶν ἀπόφανσις τοῦ συγγραφέως δὲν καταστοχάζεται τοῦ ὀρθοῦ. Φρονεῖ δῆλα δὴ ὅτι ἡ νεότης ἐπεθύμει νὰ μάθῃ παρὰ τῶν Σοφιστῶν, εἰ ἔχων τις τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλῃ τὰ καθεστῶτα πρὸς ἴδιον ὄφελος δικαιουῖται νὰ πράξῃ τοῦτο μηδὲν μήτε σεβόμενος μήτε φοβούμενος. Τὰς τάσεις ταύτας εὔρον, λέγει ὁ συγγραφεύς, οἱ Σοφισταὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὗτοι δὲ οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ εὔρον καὶ ἔδωσαν αὐταῖς τὴν κατάλληλον θεωρητικὴν διατύπωσιν.

Πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι τάσις ὑπῆρχε τῶν φιλομαθῶν καὶ φιλοδόξων νέων πρὸς μάθησιν καὶ κτῆσιν δεξιότητος πρὸς ἀνύψωσιν αὐτῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὸ περιεχόμενον ὅμως τῆς διδασκαλίας, ἣτις ἔμελλε νὰ θεραπεύσῃ τοὺς πόθους αὐτῶν, ἐλάμβανον παρὰ τῶν διδασκάλων, οἷον οὗτοι παρεῖχον αὐτὸ ταῖς μαθηταῖς.

Καὶ τὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους δὲν ἐκτίθενται προσηκόντως οὐδὲ σαφῶς. Συχνάκις ὁ ἀναγινώσκων εὕρεται πρὸ συμπερασμάτων ἀδικαιολογήτων.

Ἐν σελίδι 257 ἀποφαίνεται ὁ συγγραφεύς, ὅτι « αἱ θεωρητικαὶ ἀρχαὶ τοῦ κυνισμοῦ εἶνε πᾶσαι Σωκρατικαὶ καὶ Πλατωνικαί ». Ταῖς ἀρχαῖς δὲ τοῦ κυνισμοῦ συναριθμεῖ ὁ συγγραφεύς καὶ τὴν ἀπάρνησιν τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸν φυσικὸν βίον καὶ τὴν καταφρόνησιν πάσης παντὸς εἶδους ἡδονῆς. Ὡστε καὶ ταῦτα εἶνε κατὰ τὸν συγγραφέα Σωκρατικὰ καὶ Πλατωνικά!

Καὶ τὸ πόρισμα τοῦ συγγραφέως εἶνε ἀδιανόητον διότι πῶς νοητέον τόδε; « Τὸ φαινόμενον, ὅτι τὸ κυνικὸν ἰδεῶδες εἶνε ὅλως ἰδιάζον καὶ διάφορον τοῦ Σωκρατικοῦ καὶ τοῦ

Πλατωνικοῦ, ἐξηγεῖται μόλις ἀναζητήσῃ τις τὸ περιεχόμενον τοῦ πάσαις ταῖς Σχολαῖς κοινου ὄρου πρὸς δήλωσιν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, τῆς εὐδαιμονίας »;

Ἄνεπιτυχεῖς ἀποδόσεις Ἑλληνικῶν κειμένων.

Σελ. 44. Τὸ Δημοκρίτειον « Αἱ μεγάλαι τέρασις ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ καλά τῶν ἔργων γίνονται » ἀποδίδωσιν ὁ συγγραφεὺς οὕτω: Τὸ ὑψίστον ἀγαθὸν εἶνε μὲν ἡδονή, ἀλλὰ ἡδονὴ νοητικὴ (νοοῦσα δηλαδὴ!), ἢ ἡδονὴ τοῦ νοητικοῦ νοῦ (ὑπάρχει καὶ νοῦς μὴ ἔχων τὴν ἰκανότητα τοῦ νοεῖν;).

Σελ. 134. Τὸ « χαίρειν τοῖς καλοῖς » ἀποδίδωσι διὰ τοῦ: τὸ γὰρ ἐπιθυμῆ τις τῶν καλῶν!

Αὐτ. « Ὁ Σωκράτης ἀμέσως ἀντικαθιστᾷ τὴν ἔννοιαν τῶν καλῶν διὰ τῶν ἀγαθῶν ». Θὰ παρελογίζετο ὁ Σωκράτης, ἐὰν ἐποίει τοῦτο. Ἄλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλ' ὑπάγει τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀγαθοῦ ὑποτιθέμενος ὅτι τὰ καλά εἰσι καὶ ἀγαθὰ. Αὕτη εἶνε ἡ ἔννοια τοῦ « Ἄρα λέγεις τὸν τῶν καλῶν ἐπιθυμοῦντα ἀγαθῶν ἐπιθυμητὴν εἶναι »;

Σελ. 139 κ. Τὸ συμπέρασμα τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἐν τῷ « Μένωνι » ἡ διάνοια τοῦ Πλάτωνος « κατάρχεται τῆς ὑπερκοσμίου ἐκείνης πτήσεως, καθ' ἣν ὁ φιλόσοφος ἐθεάσατο τὸν νοητὸν κόσμον, τὰ ἀληθῆ ὄντα καὶ αὐτὸ τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, τὸν ἥλιον τοῦ νοητοῦ κόσμου », δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ τοῦ διαλόγου, ἐν ᾧ πάντα τὰ εἰρημένα καταλείπονται ἀμφίβολα μέχρι νεωτέρας ζητήσεως περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀρετῆς.

Σελ. 273. Ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς χωρίοις, εἰς ἃ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς (Ἄπομν. III, 9, 1 ἐξ. IV, 2, 20. II, 6, 39. IV, 1, 3 ἐξ.), λέγει ὅτι κατὰ τὸν Σωκράτην ἅπαντες καὶ οἱ εὐφυέστεροι καὶ οἱ ἀμβλύτεροι τὴν φύσιν ὀφείλουσι γὰρ μαν-

θάνωσι καὶ νὰ μελετῶσι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἂν ἀξιόλογοι βούλωνται γενέσθαι, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ μαθήσει τε καὶ μελέτῃ αὐξάνονται, ὅτι καὶ αἱ ἀρισταὶ δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται. Ἴδου δὲ πῶς ἀποδίδωσι ταῦτα ὁ συγγραφεύς: « Ἐπειδὴ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρακτικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν οὐδενὶ εἶνε ἀπρόσιτος ἢ διδασκαλία καὶ ἄσκησις τῆς ἀρετῆς, ἔπεται ὅτι πάντες δύνανται νὰ γίνωσιν ἐνάρετοι καὶ εὐδαίμονες. Διότι παρεδέχτο μὲν διαφορὰν τινα τῆς φυσικῆς προδιαθέσεως ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ κατελόγιζε ταύτην μόνον εἰς εὐνοϊαν τῆς ἀρετῆς, ὅπου ὑπῆρχεν εὐνοϊκὴ τοιαύτη, χωρὶς νὰ θεωρῇ διὰ τοῦτο περιττὴν καὶ τὴν διὰ τῆς παιδείας ἐνίσχυσιν τῶν ἀγαθῶν προδιαθέσεων »!

Παραδοξολογίαι καὶ ἀτοπίαι.

Σελ. 31. « Τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως προσωποποιοῦσι θεοὶ τόσον οἴκειοι τοῖς ἀνθρώποις ». Οὐχὶ οἱ θεοὶ ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι προσωποποιοῦσι τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως ποιῶντες αὐτὰς θεοὺς.

Σελ. 31. « Τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη περιέχουσιν ἀκόμη καὶ τὰ γενικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κόσμου τούτου, ἅς ὀνομάσωμεν αὐτὸν, τοῦ Ἰωνικοῦ »!.

Σελ. 32 Περὶ τῶν κατοίκων τῆς κυρίως Ἑλλάδος λέγει « Οἱ ἀποχειρωβίωτοι οὗτοι πενέσται, γεωργοὶ καὶ ποιμένες . . . ἔχουσιν ὅμως ἐμβαθύνει σοβαρώτερον εἰς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς »!

Σελ. 33. « Ὁ ἀγρότης . . . ἐκ τῶν καταπιέσεων τῶν ἰσχυροτέρων . . . ἔχει διδαχθῆναι νὰ τιμᾷ μεγάλως καὶ ἑτέραν ἐννοϊαν ἠθικὴν » τὸ δίκαιον. Ἀλλ' ἐκ τῶν καταπιέσεων τῶν ἰσχυροτέρων δὲν διδάσκεται τις νὰ τιμᾷ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ τὴν ἰσχύν.